

8. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Костіни Миколи Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України від 13.09.2023 № 7-р(І)/2023.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v007p710-23>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-38>

ПРЕДСТАВНИЦТВО У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

Татулич Ірина Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри процесуального права юридичного факультету
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) (ч. 3 ст. 284), тобто за правилами позовного провадження, однак, з винятками та доповненнями. В даному провадженні реалізується інститут представництва як вид правничої допомоги. Справи окремого провадження у суді першої інстанції у випадках, встановлених пунктами 1, 9 і 10 ч. 2 ст. 293 ЦПК України розглядаються судом за обов’язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається справа. У всіх інших справах не передбачено участь адвоката як обов’язкову. Учасники справи (заявники та заінтересовані особи) на власний розсуд вирішують як братимуть участь у процесі: особисто чи звертатися за правничою допомогою до адвоката? Це ж стосується і однієї з найпоширеніших справ, яка розглядається в порядку окремого провадження – встановлення фактів, що мають юридичне значення (Розділ IV глава 6 ЦПК України).

Згідно постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 травня 2025 року у справі № 754/13001/23 «Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, належать до юрисдикції суду за умов, якщо згідно із законом такі факти створюють юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян; чинним законодавством не передбачено іншого порядку

їх встановлення; заявник не має іншої можливості одержати або відновити загублений чи знищений документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення; встановлення факту не пов'язується з наступним вирішенням спору про право».

У період дії воєнного стану суди переважно розглядають справи про встановлення, зокрема, таких юридичних фактів: про встановлення факту, що заявник є членом сім'ї загиблого військовослужбовця, з метою отримання грошової компенсації; про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу з метою отримання грошової компенсації у зв'язку зі смертю військовослужбовця; про встановлення факту перебування на утриманні загиблого військовослужбовця з метою отримання переходу на інший вид пенсії або отримання соціальної допомоги; факт народження особи на території, на якій ведуться активні бойові дії, факт смерті особи/військовослужбовця на території, на якій ведуться активні бойові дії або на тимчасово окупованій території; факт батьківства померлого військовослужбовця щодо дитини тощо.

Із заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, в період дії воєнного стану до суду звертаються особи переважно з метою реєстрації народження дітей; реєстрації смерті як загиблих військовослужбовців, так і цивільних осіб внаслідок збройної агресії РФ проти України; отримання одноразової грошової допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців; отримання інших соціальних виплат і допомог; оформлення спадщини; реалізації права на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації; звільнення з військової служби; визначення статусу особи, яка перебуває під захистом Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року; стягнення компенсації шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ проти України тощо.

Коло заявників різниться залежно від факту, який підлягає встановленню та з якою метою. Законодавець тільки у ст. 317 ЦПК України до певної категорії справ закріплює осіб, які можуть подати заяву до суду, серед яких вбачаємо представників та законних представників. Проте вважаємо, що враховуючи особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, у них за аналогією з вищевказаними справами слід передбачити обов'язкову участь адвоката. Участь вказаного суб'єкта сприятиме ефективному здійсненню цивільного судочинства та реалізації його завдань. Адвокат з'ясує підсудність справи, забезпечить правильне оформлення заяви, збір доказової бази, визначить коло заінтересованих осіб, у визначені

строки реалізує всі свої повноваження, представить інтереси особи в суді, своєчасно пред'явить рішення до виконання чи оскарження та ін.

На сьогоднішній день маємо практику ВС, яка передбачає, що «представництво у справах окремого провадження в апеляційній інстанції здійснюється виключно адвокатом. Справи окремого провадження про встановлення юридичних фактів не належать до мало-значних справ. У суді апеляційної інстанції представництво у таких справах може здійснюватися виключно адвокатом або законним представником». Таким чином, вбачається обов'язкова участь адвоката тільки на стадії перегляду судових рішень. Апеляційний суд перевіряє правильність застосування норм права та докази (включаючи свідчення), що встановлюють факти для особистих чи майнових прав. Представляючи клієнтів, адвокати мають чітко обґрунтувати мету встановлення факту й неможливість отримати документ позасудово, а також вчасно формулювати клопотання до суду (наприклад, про витребування доказів, забезпечення доказів, призначення експертизи, залучення свідків).

Водночас, згідно позиції ВС у суді апеляційної інстанції представництво у таких справах може здійснюватися виключно адвокатом або законним представником. Але ж статус (права, обов'язки, відповідальність) та процесуальне становище цих суб'єктів у процесі відрізняється. Якщо адвокатська діяльність – це специфічна професійна діяльність, а адвокат – це особа зі спеціальним статусом, то законними представниками є: опікуни, піклувальники, батьки, які не володіють і не зобов'язані володіти юридичними знаннями. Більше того, дуже часто законні представники можуть зловживати своїми правами. Тому для надання професійної правничої допомоги в Україні і діє адвокатура (ст. 131-2 КУ). Діяльність адвоката як представника особи забезпечується чітко законодавчою регламентацією з постійним її вдосконаленням. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги. Також при здійсненні адвокатської діяльності адвокат має не лише певні професійні права, а й професійні обов'язки, яких він повинен дотримуватись.

Адвокат – це професійний правник з високими етичними і моральними принципами, який застосовує у своїй діяльності провідні світові практики, виступає лідером у юридичній спільноті. Саме на адвокатів покладений обов'язок надавати окремим особам правничу допомогу, захищати їх інтереси, при цьому робити це в рамках закону та з дотриманням правил професійної етики. Діяльність адвоката потребує не лише професійних знань та навичок, а ще й вмінь знайти спільну

мову з клієнтом, підібрати підхід до кожного, хто звернувся. Якщо через вік, психічне захворювання, інші об'єктивні причини у клієнта чи його родичів, в тому числі і законних представників, знижена можливість приймати виважені рішення, пов'язані зі змістом доручення, адвокат повинен намагатися підтримувати з ними нормальні стосунки, що відповідають вимогам Правил. Не слід забувати, що адвокат здійснює свою діяльність згідно основних принципів адвокатської етики: законність, пріоритет інтересів клієнта (при цьому узгоджуючи їх з інтересами суспільства, окремих громадян), неприпустимість конфлікту інтересів, конфіденційність тощо. Не секрет, що за участі професійного правника на відміну від законного представника, буде покращуватися якість правосуддя. Адже адвокат надає допомогу і судові, цим самим звільняючи суддю від повідомлення учасників справи про їх права та обов'язки, наслідки вчинення чи невиконання процесуальних дій, роз'яснення певних процедур та інститутів під час провадження у справі, що, в свою чергу, сприятиме оперативності розгляду та вирішення справи, дотримання строків розгляду справи, засад цивільного судочинства. Якщо особа немає свого адвоката, то їй надаватиметься безоплатна правова допомога на умовах Pro bono, тобто на громадських засадах, яка виступає одним з найважливіших правових засобів, необхідним елементом механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Безоплатна правова допомога, яку надають адвокати є видом державної гарантії та полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Актуальність цього питання обумовлюється соціальними процесами, які відбуваються в суспільстві.

Представництво у справах про встановлення юридичних фактів – це професійна допомога адвоката в судах цивільної юрисдикції для підтвердження обставин, від яких залежать особисті або майнові права громадян. Правильна підготовка до процесу і допомога адвоката значно підвищують шанси на ухвалення позитивного рішення та дозволить уникнути тривалих процедур.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42, ст. 492 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 травня 2025 року у справі № 754/13001/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128422241>

3. Постанова Верховного Суду у справі № 730/1248/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135189917>

4. Правила адвокатської етики затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-39>

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ

Турлакова Наталя Василівна

аспірант

*Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Зі змісту статей 17, 65 Конституції України вбачається, що захист держави, забезпечення її безпеки є найважливішими функціями всього Українського народу. Військова служба – це конституційний обов'язок громадян України, який полягає у забезпеченні оборони України, захисті її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [1].

У свою чергу держава має створити всі необхідні умови не тільки для проходження військової служби, і дієві гарантії правового і соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, а також забезпечити доступ до правосуддя та захист прав і інтересів військово-службовців з боку суб'єктів владних повноважень від їх незаконних рішень, дій чи бездіяльності. Доступ до правосуддя для військово-службовців в Україні є важливим складовим забезпеченням їх прав та свобод.

За змістом статей 17, 65 Основного Закону України громадяни України, які захищають Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції, тож держава повинна надавати їм і членам їхніх сімей особливий статус та забезпечувати їх додатковими гарантіями соціального захисту..., а й сприяти виконанню громадянами України обов'язку щодо захисту Вітчизни – України, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності“; заходи в сфері оборони держави мають бути своєчасними, послідовними та комплексними, оскільки від їх